

Klaus Mann
MEFISTO
Roman o karieri

prevedel Lado Kralj

*Posvečam igralki
Terezi Giehse*

*Igralcu odpušćam vsako človeško napako,
človeku ne odpušćam nobene igralske napake.*

GOETHE, Wilhelm Meister

Predigra

1936

»Slišal sem, da je bila v industrijskem mestu v zahodnem delu države sodna obravnava, tega ni dolgo. Več kot osemsto delavcev so obsodili, vse na visoke zaporne kazni.«

»Jaz sem obveščen, da so jih obsodili samo petsto. Pač pa so osemsto drugih pokončali kar brez sodbe in skrivaj. Kazen za politično prepričanje.«

»Imajo res tako grozno slabe plače?«

»Bedne. In poleg tega še vedno padajo, cene pa rastejo.«

»Baje so porabili 60.000 mark, da so okrasili operno dvorano za današnji večer. K temu je treba prišteti še najmanj 40.000 mark za ostale stroške. In pri tem sploh ne upoštevam škode, ki jo je imela opera, ker je bila celih pet dni zaprta. Toliko so namreč trajale priprave.«

»Čedna majhna proslava rojstnega dne.«

»Človeku se upira, da mora sodelovati pri tem cirkusu.«

Mlada tuja diplomata sta si naredila kar najbolj ljubezniv nasmeh in se priklonila oficirju v preveliki uniformi, ta pa ju je skozi monokel ošinil z nezaupljivim pogledom.

»Ves generalski zbor je tukaj.« Spregovorila sta šele takrat, ko sta se prepričala, da ju prevelika uniforma ne more več slišati.

»Vendar se vsi navdušujejo za mir,« je zlobno dodal drugi.

»Kako dolgo še?« je vprašal prvi in se veselo smehljal, nato pa pozdravil malo gospo z japonskega poslaništva, ki je vstopila v dvorano v spremstvu orjaškega mornariškega oficirja. Poleg njega je bila videti vsa drobna in nežna.

»Na vse morava biti pripravljena.«

Mladima atašejema se je pridružil gospod z ministrstva za zunanje zadeve in takoj sta začela hvaliti dvorano, kako lepo in sijajno da je okrašena. »Ja, gospod ministrski predsednik ima veselje s takšnimi rečmi,« je nekoliko v zadregi odgovoril gospod z ministrstva za zunanje zadeve. »Saj je vendar vse zelo okusno,« sta mu skoraj hkrati zagotovila mlada diplomata. Gospodu z Wilhelmstraße je bilo mučno. »Seveda,« je odgovoril. »Takšno sijajno prireditev lahko danes najdete samo še v Berlinu,« je še dodal eden od tujcev. Gospod z ministrstva za zunanje zadeve je okleval cel trenutek, potem pa se je odločil za vljuden smehljaj.

Pogovor je zastal. Vsi trije so se ozirali okrog sebe in prisluškovali prazničnemu hrupu. »Veličastno,« je navsezadnje spregovoril eden od mladih diplomatov – tokrat prav nič porogljivo, saj je velikanška potrata, ki ga je obdajala, nanj prav zares napravila močan vtis, skoraj prestrašila ga je. Zrak je tako močno migotal od luči in dišav, da mu je jemalo vid. Spoštljivo, vendar nezaupljivo je mežikal in strmel v razgibani sijaj. »Le kam sem zašel?« se je spraševal. Bil je doma v neki skandinavski deželi. »Ta kraj je prav gotovo zelo lepo in potratno ozaljšan. Obenem je pa tudi nekoliko grozljiv. Ti lepi nališpani ljudje so zelo živahni, vendar jim ne morem zaupati. Premikajo se čudno oglato kot marionete in tudi trzajo tako. V očeh jim nekaj preži, ta pogled ni dober, v teh očeh je preveč strahu in preveč krutosti.

Pri meni doma gledajo ljudje drugače, bolj prijazno in bolj svobodno. In zgoraj na severu se tudi smejemo drugače. Ta smeh tukaj je nekoliko porogljiv in nekoliko obupan. Predrzen je, izzivalen, zraven pa obupan in grozovito žalosten. Kdor se dobro počuti v svoji koži, se nikoli ne bo tako smejal. Moški in ženske, ki živijo spodobno in razumno življenje, se nikoli ne bodo tako smejali ...«

Ministrski predsednik je slavil svoj triinštirideseti rojstni dan in pripravil veliko plesno prireditev v vseh prostorih opere. Nališpana

množica se je premikala po obširnih foyerjih, po hodnikih in vežah. V ložah, ki so bile ovešene z dragocenimi draperijami, je pokalo, točili so šampanjec. Plesali pa so v parterju, sedeže so odstranili. Oder so spraznili do golega, tam je bil zdaj orkester. Bil je obsežen, kot bi imel zaigrati simfonijo, vsaj Straussovo, če že ne kakšne druge. V resnici pa je igral predrzno mešanico vojaških maršev in jazza. Zaradi zamorske nemoralnosti je bil jazz v rajhu prepovedan, vendar se mu visoki dostojanstvenik ni hotel odreči, saj je imel rojstni dan.

Tu so se nocoj znašli vsi, ki so v tej deželi hoteli kaj pomeniti. Le diktator je poslal opravičilo, češ da ima bolečine v vratu, ker se mu je vnel živec. Manjkali so tudi nekateri preveč plebejski partijski mogočniki, vendar teh sploh niso povabili. Zato pa je človek lahko opazil kar precej princev, cesarskih ali kraljevskih, mnogo knezov in skoraj vse visoko plemstvo, ves generalski zbor, mnoge vplivne finančnike in industrialce, člane diplomatskega zbora, čeprav so bili večinoma predstavniki manjših ali zelo oddaljenih dežel, nekaj ministrov in nekaj slavnih igralcev. Slavljencec je bil na glasu zaradi svoje milostne naklonjenosti do gledališča. Videti je bilo celo nekoga pesnika. Učinkoval je zelo dekorativno, kako ne, saj so vsi vedeli, da ima prijateljske stike s samim diktatorjem. Razposlali so več kot dva tisoč vabil. Pol vabil je bilo častnih, in kdor ga je dobil, je smel na svečanost priti brezplačno. Druga polovica povabljenec je morala plačati po petdeset mark za vstopnino. Tako se je del neznanskih stroškov povrnili, ostanek pa so naložili na pleča tistih davkoplačevalcev, ki niso bili znanci ministrskega predsednika in torej niso sodili v elito nove nemške družbe.

»Kaj ni prekrasna ta svečanost!« Zajetna soproga porenskega tovarnarja orožja je zaklicala te besede soprogi južnoameriškega diplomata. »Ah, kako lepo se zabavam! Kako sijajno se počutim in želim si, da bi se vsi v Nemčiji in vsi na svetu tako sijajno počutili!«

Soproga južnoameriškega diplomata je slabo razumela nemško in zato se je dolgočasila. Kislo se je nasmehnila.

Živahna tovarnarjeva soproga je bila razočarana nad takšnim pomanjkanjem navdušenja in odločila se je, da se bo sprehodila kam drugam. »Oprostite mi, ljuba moja!« je vljudno rekla in pograbila svojo bleščečo vlečko. »Pozdraviti moram staro prijateljico iz Kölna, njen sin je upravnik Državnega gledališča, saj veste, veliki Hendrik Höfgen.«

Zdaj je gospa iz Južne Amerike prvič odprla usta in vprašala: »Who is Henrik Hopfgen?« To je imelo za posledico, da je tovarnarjeva soproga lahko zakričala: »Kako? Vi ne poznate našega Höfgena? Höfgen, draga moja, ne Hopfgen! In Hendrik, ne Henrik – zanj je ta ,d‘ zelo pomemben!«

Obenem pa je že hitela proti imenitni matroni, ki je dostojanstveno stopala po dvorani v spremstvu firerjevega pesniškega prijatelja. »Moja najdražja gospa Bella! Že celo večnost se nisva videli! Kako vam kaj gre, najdražja moja? Se vam kdaj toži po našem Kölnu? Kako le, saj živite tukaj v takšnih sijajnih razmerah! In kako gre kaj gospodični Josy, temu ljubemu otroku? In predvsem: kako gre Hendriku, vašemu pomembnemu sinu? Moj bog, kako visoko je prišel! Zdaj je že skoraj tako pomemben kot kakšen minister! Ja ja, preljuba gospa Bella, v Kölnu se nam že vsem toži po vas in po vaših krasnih otrocih!«

V resnici pa se milijonarka sploh ni brigala za gospo Bello Höfgen, dokler je ta še živel v Kölnu in dokler njen sin še ni napravil kariere. Gospe sta se le bežno poznali. Gospe Belle nikdar niso vabili v tovarnarjevo vilo. Zdaj pa ji vesela in čustvena bogatašinja sploh ni hotela spustiti roke. Sin gospe Belle je postal bližnji prijatelj ministrskega predsednika.

Gospa Bella se je milostno nasmehnila. Oblečena je bila zelo enostavno, vendar s kančkom častitljive spogledljivosti. Imela je črno

večerno obleko, ki je gladko padala po njej, na obleki pa je sijala bela orhideja. Njeni sivi, preprosto počesani lasje so bili v mikavnem nasprotju z obrazom, ki je ostal precej mladosten in ki si ga je naličila s spodobno skrbnostjo. Z velikimi zeleno modrimi očmi je gledala klepetavo gospo, zadržano in premišljeno prijazno je gledala bogatašinja, ki je živahnim nemškim pripravam na vojno dolgovala svojo čudovito ogrlico, dolge uhane, pariško obleko in ves svoj sijaj.

»Ne morem se pritoževati, vsem nam gre prav dobro,« je ponosno in obenem skromno odgovorila gospa Höfgen. »Josy se je zaročila z mladim grofom Donnersbergom. Hendrik je nekoliko preobremenjen, ogromno dela ima.«

»Si lahko mislim.« Industrijska gospa jo je spoštljivo gledala.

»Vam lahko predstavim našega prijatelja Cäsarja von Mucka?« je rekla gospa Bella.

Pesnik je pozdravil bogato gospo tako, da se je sklonil nad njeno roko, ki je bila vsa obložena z zlatom. Bogata gospa je takoj spet začela klepetati. »Strašansko zanimivo, zares me veseli, takoj sem vas spoznala, po fotografijah. Vašo dramo ‚Tannenberg‘ sem občudovala v Kölnu, zares dobra uprizoritev, seveda smo pogrešali izjemne kreacije, kakršnih smo zdaj vajeni v Berlinu, vendar kljub temu zares spodobna uprizoritev, upoštevanja vredna. In vi, gospod državni svetovalec, vi ste bili medtem na veličastnem potovanju, ves svet govori o vašem popotnem dnevniku, te dni si ga bom nabavila.«

»Veliko lepega sem videl v tujini in veliko grdega,« je skromno odgovoril pesnik. »Vendar nisem potoval po svetu samo kot turist, nisem se samo zabaval, temveč sem tudi delal, poučeval sem. Zdi se mi, da se mi je tam zunaj posrečilo pridobiti nove prijatelje naši novi Nemčiji.« Z jekleno modrimi očmi je ocenjeval veličastni nakit gospe iz Porenja. Mnogi časopisi so na svojih kulturnih straneh poveličevali te oči, češ da so presunljive in ognjeno čiste. »Kadar bom

v Kölnu spet imel predavanje ali pa premiero, bi lahko stanoval v njeni vili,« je razmišljal. Obenem je nadaljeval pogovor: »Naša poštena pamet sploh ne more razumeti, zakaj se zunaj po svetu širi toliko laži o našem rajhu, toliko hudobnega nerazumevanja.«

Obraz je imel takšen, da se je vsakemu novinarju ponujala oznaka »izklesan«: razorano čelo, jeklene oči pod svetlimi obrvmi in trpka usta. Govoril je z rahlim saksonskim naglasom. Na gospo iz oboroževalne družine je Cäsar von Muck napravil močan vtis, tako s svojim videzom kot tudi s plemenitim govorjenjem. »Ah,« ga je zaneseno pogledala, »kadar vas pot zanese v Köln, nas prav zares morate obiskati!«

Državni svetovalec Cäsar von Muck je bil tudi predsednik Akademije književnosti in avtor drame »Tannenberg«, ki so jo povsod igrali. Priklonil se ji je udvorljivo kot vitez. »V veliko veselje mi bo, milostljiva gospa.« Pri tem si je celo položil roko na srce.

Industrijski gospe se je zdel čudovit. »Kako krasno bo, ko vas bomo lahko cel večer poslušali, ekscelenca!« je vzkliknila. »Koliko ste že doživeli! Tudi upravnik Državnega gledališča ste že bili, kajne?«

Vprašanje je bilo netaktno. To sta menila oba, imenitna gospa Bella pa tudi avtor tragedije »Tannenberg«. Ta je odgovoril kratko in nekoliko ostro: »Tako je.«

Bogata Kölnčanka pa ni ničesar opazila. Kar govorila je, s popolnoma neumestnim navihanim tonom: »Kaj niste čisto majčkeno ljubosumni, gospod državni svetovalec, na našega Hendrika, ki je vaš naslednik?« Zdaj mu je celo žugala s prstom. Gospa Bella ni vedela, kam naj pogleda.

Cäsar von Muck pa je pokazal, kakšen svetovljan je in kakšno moralno premoč ima. Postal je plemenit. Njegov izklesani obraz je spreletel smehljaj, ki se je le prav na začetku zdel nekoliko bridke, potem pa je postal blag, dobrohoten in celo moder. »To težko

breme sem rad, da, iz srca rad predal prijatelju Höfgenu, ki je od vseh najbolj poklican, da ga nosi.« Glas mu je drhtel. Močno sta ga ganili veličina in lepota lastne duše.

Obraz gospe Belle, upravnikove matere, je kazal, da je Cäsar von Muck napravil nanjo močan vtis. Življenjsko tovarišico kralja topov pa je plemenito in veličastno vedenje slavnega dramatika tako pretreslo, da bi skoraj zajokala. Pogumno se je obvladala in požrla solze. Bežno se je dotaknila oči s svilenim robčkom in se z vidnim naporom otresla pobožnega razpoloženja. V njej je zmagala značilna porenska živahnost. Spet je vsa žarela in zmagoslavno je zaklicala: »Kaj ni prekrasna ta svečanost?«

Svečanost je bila zares prekrasna, o tem ni bilo dvoma. Kako je vse blestelo, dišalo, vršelo! Kdo bi vedel, kaj bolj blesti, dragulji ali medalje? Potratna svetloba lestencev se je poigravala in plesala po golih hrbtih gospa in po njihovih lepo naličenih obrazih, po tolstih vratovih zajetnih gospodov in po njihovih poškrbljenih prsnikih ali okinčanih uniformah, po prepotenih obrazih natakharjev, ki so tekali sem in tja z osvežili. Dišale so lepo aranžirane rože, ki so jih bili polni vsi prostori, dišali so pariški parfumi nemških žensk, dišale so cigare industrialcev in dišala je briljantina vitkih mladeničev, ki so bili oblečeni v čedne in tesne esesovske uniforme. Dišali so principi in princeze, šefi Gestapa, uredniki kulturnih strani, filmske zvezde, univerzitetni profesorji, ki so vodili katedre za znanost o rasah ali za narodno obrambo, in dišali so navsezadnje maloštevilni židovski bančniki, ki so bili tako bogati in so imeli tako mogočne mednarodne zveze, da so jih povabili celo na takšno ekskluzivno prireditev. Okrog gostov so se širili celi oblaki umetnih dišav, kot bi hoteli potlačiti neki drug vonj, priskutni in sladkobni smrad krvi. Ta jim je bil sicer ljub in cela dežela ga je bila polna, vendar so se ga ob tej imenitni priložnosti in v prisotnosti tujih diplomatov nekoliko sramovali.

»Fantastično,« je neki gospod iz armade rekel drugemu. »Debeluh si pa res privošči!«

»Dokler mu bomo pustili,« mu je odgovoril drugi. Delala sta vesele obraze, kajti fotografirali so ju.

»Pravijo, da Lottina obleka stane tri tisoč mark,« je pripovedovala filmska igralka princu Hohenzollernskemu, medtem ko je plesala z njim. Lotte je bila soproga oblastnika z mnogimi nazivi, ki si je za svoj triinštirideseti rojstni dan priredil slavje kot princ iz pravljice. Prej je bila Lotte igralka v provinci. Veljala je za srčno dobro, preprosto in do srži nemško žensko. Na poročni dan je dal princ iz pravljice usmrtiti dva proletarca.

Princ Hohenzollernski je rekel: »Moja družina si nikdar ni dovolila takšne potrate. Kdaj pa nas bo pravzaprav visoki par počastil s svojim prihodom? Zdi se mi, da hočeta pritirati naše pričakovanje do vrhunca!«

»Lotte že ve, kako je treba,« je stvarno odgovorila bivša kolegica prve dame Nemčije.

Prav zares prekrasna svečanost. Vsi so se silovito zabavali, tako tisti s častnimi vabili kot tudi oni, ki so morali plačati petdeset mark, da bi lahko bili zraven. Gostje so plesali, klepetali, se spogledovali. Občudovali so same sebe in druge, še najbolj pa oblast, ki si je lahko privoščila takšno razkošno prireditev. Po ložah, po hodnikih in ob zapeljivih mizah s hladnim narezkom so bili razgovori zelo živahni. Gostje so se pogovarjali o oblekah gospa, o premoženju gospodov in o dobitkih, ki jih je nudila dobrodelna tombola. Najvišji dobitek je bil kljukasti križ iz briljantov, zelo ljubek in dragocen, lahko si ga nosil kot brošo ali pa kot obesek na ogrlici. Gostje, ki so bili posebej dobro obveščeni, so vedeli povedati, da bodo tolažilne nagrade zelo zabavne, recimo natančni posnetki tankov in brzostrelk iz lübeškega marcipana. Nekatere gospe so veselo zatrjevale, da bi takšen morilski instrument, ki je narejen iz tako sladke snovi, imele

še rajši od kljukastega križa. Vsi so se na veliko in iz srca smejali. S pridušenim glasom so se pogovarjali o političnem ozadju prireditve. Nikomur ni ušlo, da se diktator vabilu ni odzval in da mnogi partijski mogočniki sploh niso bili povabljeni. Po drugi strani pa je na svečanosti bilo zares mnogo povabljenecv iz knežjih družin. Iz vsega tega so gostje spletali različne temne in pomembne govornice in jih šepetaje prenašali naprej. Ta ali oni je vedel povedati tudi mračne novice o diktatorjevem zdravju. O tem so se tiho in strastno pogovarjali tuji dopisniki in diplomati, pa tudi gospodje iz armade in težke industrije.

»Navsezadnje bo vendar rak,« je angleški dopisnik povedal svojemu pariškemu kolegu in si pri tem držal robec pred usti. Tu pa je slabo naletel. Pierre Larue, ki je bil videti kot zelo slaboten, zraven pa potuhnjen palček, je bil namreč ves navdušen nad junaštvom nove Nemčije in nad njenimi fanti v lepih uniformah. Sploh pa ni bil novinar, temveč premožen človek, ki je pisal knjige. Vanje je tlačil čenče o družabnem, literarnem in političnem življenju v glavnih mestih Evrope. Njegovo poglavitno življenjsko opravilo je bilo, da se je seznanjal s slavnimi ljudmi. Ta škrat je bil grotesken, pa tudi precej na slabem glasu. Imel je koničast obrazek, govoril je z jadikujočim falzetom kot kakšna bolehnata stara gospa, zaničeval je demokratično ureditev lastne dežele in vsakomur, kdor ga je hotel poslušati, je razlagal, da je Clemenceau lopov in Briand idiot, vsak višji gestapovski uradnik naravnost polbog, vrhovi novega nemškega režima pa brezmadežni bogovi.

»Kakšne nesramne neumnosti pa razširjate, gospod!« Človeček je bil videti strahovito srdit. Glas mu je šelestel kot suho listje. »Firerjevo zdravje je takšno, da si boljšega ne moremo želei. Samo prehladil se je nekoliko.«

Ta mala pošast ga bo navsezadnje šla še ovadit. Angleški dopisnik je postal živčen. Poskusil je najti opravičilo: »To mi je zaupno

namignil neki italijanski kolega ...« Drobčkani ljubitelj napetih uniform pa ga je strogo prekinil: »Niti besede več, gospod! Ničesar več nočem slišati! To je neodgovorno klepetanje, nič drugega! – Oprostite,« je nadaljeval blažje. »Moram pozdraviti bivšega kralja bolgarskega. Z njim je princesa Hessenska, njeno visokost sem spoznal na dvoru njenega očeta v Rimu.« Sklenil je blede in koničaste ročice na prsih in odvršal, njegova drža in izraz obraza sta spominjala na spletkarskega abbeja. Anglež je zamrmral za njim: »Damned snob.«

V dvorani je nastalo premikanje, završalo je: vstopil je minister za propagando. Nocoj ga ni tukaj nihče pričakoval, vsi so vedeli za napete odnose med njim in slavljencem. Ta se je še vedno skrival, njegov prihod naj bi bil vrhunec večera.

Minister za propagando, gospodar nad duhovnim življenjem naroda, ki je štel več milijonov, je spretno šepal skozi bleščečo množico, ta pa se mu je klanjala. Kjer je šel mimo, je bilo, kot da bi zapihal leden veter. Kot da bi se hudobno, nevarno, samotno in okrutno božanstvo spustilo na tla, v prostaški vrvež uživaških, strahopetnih in usmiljenja vrednih smrtnikov. Za nekaj dolgih trenutkov je vsa družba kar otrpnila od osuplosti. Plesalci so obstali v elegantnih položajih in se pol ponižno, pol sovražno, vendar s plahimi pogledi ozirali po pritlikavcu, ki se ga je vse balo. Ta je skušal nekoliko ublažiti grozljivi učinek in očarljivo se je nasmehnil, pri tem pa je razvlekel tanke in ostre ustnice od ušesa do ušesa. Trudil se je, da bi bil ljubezniv in spravljiv, njegove globoke udrte in prekanjene oči so skušale gledati prijateljsko. Kepasto nogo je elegantno vlekkel za sabo, spretno hitel skozi slavnostno dvorano in kazal svoj lažno pomembni profil ptice ujede tej družbi dveh tisočev sužnjev, sopotnikov, prevarantov, prevarancev in norcev. Šinil je mimo skupin milijonarjev, diplomatov, polkovnih komandantov in filmskih zvezd in

se lokavo smehljaj. Obstal je šele pred Hendrikom Höfgenom, ki je bil upravnik, državni svetovalec in senator.

Še eno presenečenje! Upravnik Höfgen je bil vendar izpričan ljubljeneec ministrskega predsednika, ki je bil obenem general letalstva, in prav ta je proti volji ministra za propagando dosegel, da so Höfgenu zaupali vodstvo Državnega gledališča. Po dolgem in srditem boju je minister za propagando moral žrtvovati svojega ljubljence, pesnika Cäsarja von Mucka, in ga poslati na potovanje. Zdaj pa je pozdravil varovanca svojega nasprotnika in govoril z njim in mu s tem javno izkazal čast.

Je hotel zviti šef reklame na ta način pokazati visoki mednarodni družbi, da nesoglasij in spletk v vrhovih nemškega režima sploh ni in da zgodbice o ljubosumnem odnosu med njim in generalom letalstva spadajo na odvratno področje lažne propagande? Ali pa je bil Hendrik Höfgen, človek, o katerem se je v glavnem mestu skoraj največ govorilo, tako neznansko zvit, da se mu je posrečilo imeti z ministrom za propagando prav tako zaupne odnose kot z letalsko generalskim ministrskim predsednikom? Je morda izigral enega oblastnika proti drugemu, je morda napeljal tako, da sta ga varovala oba velika tekmeča? Njegovi bajeslovni spretnosti bi se to dalo pripisati ...

Vse to je bilo neznansko zanimivo! Pierre Larue je kar pustil kralja bolgarskega in odcapljal skozi dvorano, da bi si lahko iz neposredne bližine ogledal vznemirljivo srečanje. Nosila ga je radovednost, kot veter nosi peresce. Cäsar von Muck je nezaupljivo priprl jeklene oči, milijonarka iz Kölna je polteno zastokala, tako jo je vzburil in vzradostil ta vzvišeni prizor, gospa Bella Höfgen, mati velikega človeka, pa se je milostno in obenem spodbudno nasmehnila vsem okrog sebe, kot bi jim hotela reči: moj Hendrik je velik človek in jaz sem njegova ugledna mati, vendar vam ni treba kar takoj pasti na

kolena. Tudi midva sva samo iz mesa in krvi, čeprav sva imenitnejša od drugih.

»Kako vam kaj gre, moj dragi Höfgen?« je vprašal minister za propagando in se prisrčno nasmehnil.

Tudi upravnik se je nasmehnil, vendar ne kar takoj od ušesa do ušesa, temveč tako plemenito, da je bilo skoraj bolešno. »Hvala vam, gospod minister!« Govoril je tiho, nekoliko pojoče in zelo razločno. Minister še zmeraj ni spustil njegove roke. »Vas lahko povprašam po počutju vaše gospe soproge?« je rekel upravnik in zdaj se je njegov visoki sogovornik moral navsezadnje zresniti. »Nocoj ji ni prav dobro.« Navsezadnje je spustil roko senatorja in državnega svetovalca. Ta je otožno odgovoril: »Kako mi je žal.«

Seveda je prav dobro vedel, tako kot vsi v dvorani, da so živci gospe soproge ministra za propagando do kraja razžrti in opustošeni, in sicer zaradi ljubosumja na soprogo ministrskega predsednika. Ker diktator ni bil oženjen, je ženi šefa reklame pripadal položaj prve dame nemškega rajha in to od boga dano službo je opravljala spodobno in dostojanstveno, še smrtni sovražnik ne bi mogel reči drugače. Potem pa je prišla ta Lotte Lindenthal, povprečna igralka, tudi mlada ni več bila. Dosegla je, da se je gizdavi debeluh poročil z njo. Ne da se opisati, kako je soproga ministra za propagando trpela. Oporekali so ji njen položaj prve dame! Druga ženska se je rinila h koritu! Navadno komedijantko so tako povzdigovali, kot bi vstala od mrtvih kraljica Luiza! Brž ko so Lotti posvetili kakšno prireditev, se je žena šefa reklame tako neznansko zjezila, da je dobila migreno. Tudi nocoj je morala v posteljo.

»Vaša gospa soproga bi se tukaj prav gotovo dobro zabavala.« Höfgen je bil še zmeraj svečan. V njegovih besedah ni bilo niti sledu porogljivosti. »Kakšna škoda, da firer ni mogel priti. Tudi angleškega in francoskega poslanika so posli zadržali.«

S temi ugotovitvami, ki jih je izrekel z najblažjim glasom, je Höfgen ljubosumnemu ministru za propagando pravzaprav izdal prijatelja in zaščitnika, ki mu je dolgoval ves svoj sijaj. Tudi to železo je hotel imeti v ognju, za vsak primer.

Spretni šepavec je vprašal zaupno, vendar ne brez porogljivosti: »In kakšno je tukaj razpoloženje?«

Upravnik Državnega gledališča je odgovoril zadržano: »Zdi se, da se ljudje zabavajo.«

Dostojanstvenika sta se pogovarjala potihem, kajti okrog njiju so se gnetli radovedneži, pa tudi fotografi so prišli. Pierre Larue je bil tako navdušen, da si je mel blede koščene ročice, ki jih je sklepal na prsih, topovska milijonarka pa mu je zašepetala v uho: »Naš upravnik in naš minister, kaj nista krasen par? Kako sta pomembna! Kako sta lepa!« Svoje bujno in okinčano telo je pririnila tik ob slabotnega pritlikavca. Rahločutni galski ljubitelj germanskega junaštva, strumnih mladeničev, frirerjevih nazorov in plemiških imen se je kar ustrašil, ko se je prav poleg njega znašlo toliko ženskega mesa, ki je povrh še živahno dihalo. Poskusil se je nekoliko umakniti, zraven pa je zacvrčal: »Veličastno! Očarljivo! Enkratno!« Gospa iz Porenja mu je zagotovila: »Naš Höfgen je možak, da je kaj! Genij, kot ga ni v Parizu ali Hollywoodu! In kako prvinsko nemški je, kako odkrit, preprost in pošten! Poznala sem ga, ko je bil še takole majhen.« Milijonarka je z iztegnjeno roko pokazala, kako majhen je bil Hendrik, ko se je na kölnskih dobrodelnih prireditvah delala, in to zmeraj, kot da njegove matere sploh ni. »Krasen fant!« je še rekla in dobila tako čutne oči, da je Larue na vrat na nos pobegnil.

Človek bi rekel, da ima Hendrik Höfgen kakšnih petdeset let, pa jih je imel komaj devetintrideset. Bil je neznansko mlad za svoj visoki položaj. Nosil je očala. Z njegovega bledega obraza je seval tisti kameniti mir, h kakršnemu se znajo prisiliti zelo živčni in domišljavi ljudje, kadar vedo, da jih opazuje množica. Plešasta glava je

imela plemenito obliko. Na njegovem zabuhlem, sivo belem obrazu je opozarjala nase poteza preobremenjenosti, občutljivosti in trpljenja, tekla je od visokih svetlih obrvi do upadlih senc. Zelo izrazita je bila tudi njegova močna spodnja čeljust, ki jo je ponosno porival naprej. Na ta način je drzno in gospodovalno poudarjal plemenito in lepo potezo med ušesom in brado. Na debelih in bledih ustnicah mu je počival leden in dvoumen smehljaj, ki se je rogal in obenem prosil za sočutje. Stekla velikih očal so pobliskavala in le kdaj pa kdaj si lahko videl, kaj počnejo oči tam zadaj za njimi. Takrat pa si lahko opazil, ne brez strahu, da so kljub mehki ledeno mrzle in kljub otožnosti zelo krute. Te lesketave in zeleno sive oči so spominjale na smaragde, ki so sicer dragoceni, vendar prinašajo nesrečo. Obenem pa so bile požrešne in hudobne, kot jih imajo nevarne ribe. Vse gospe in skoraj vsi gospodje so menili, da Hendrik Höfgen ni samo pomemben in zelo spreten, temveč tudi nenavadno lep človek. Ker si je preračunljivo prizadeval, da bi bil videti kar najbolj mikaven, je bila njegova drža obvladana in skoraj toga. Ta drža in njegov dragoceni frak sta prikrivala, da je Höfgen precej predebel, posebej okrog bokov in v zadnjico.

»Sicer pa vam moram čestitati za Hamleta, dragi moj,« je rekel minister za propagando. »Veličastna upodobitev. Nemško gledališče je lahko ponosno na vas.«

Höfgen je nekoliko sklonil glavo in zato je moral z lepo spodnjo čeljustjo nekoliko pritisniti navzdol, ob vrat. Nad robom visokega in bleščečega belega ovratnika so se na vratu pokazale številne gube. »Kdor ne zmore Hamleta, ne zasluži, da bi mu rekli igralec.« Njegov glas je bil kar otožen od same skromnosti. Minister je še ugotovil: »Do kraja ste občutili to tragedijo.« Potem pa je v celi dvorani nastal silovit direndaj.

Skozi velika srednja vrata sta vstopila general letalstva in njegova soproga, bivša igralka Lotte Lindenthal. Pozdravili so ju z bučnim

ploskanjem in vzkliki. Prevzvišeni par je stopal skozi špalir, ki je radostno vriskal. Niti prihod samega cesarja ne bi mogel biti bolj veličasten. Navdušenje je bilo videti neznansko. Vsak od teh dva tisoč posebej izbranih ljudi boljše sorte je hotel s kar najbolj glasnim kričanjem in ploskanjem dokazati sebi, drugim in ministrskemu predsedniku, kako zelo ga veseli triinštirideseti rojstni dan visokega gospoda posebej in nacionalna država nasploh. Gostje so rjaveli: »Živio! Na zdravje! Vse najboljše!« Metali so rože in gospa Lotte jih je sprejemala dostojanstveno in ljubko. Orkester je zaigral veličasten tuš. Obraz ministra za propagando se je spačil od sovraštva, vendar se za to nihče ni brigal, razen morda Hendrika Höfgena. Ta je kar stal in se ni ganil. Svojega zaščitnika je čakal v obvladani in mikavno togi drži.

Predtem so gostje sklepali stave, v kakšni fantastični uniformi se bo debeluh ta večer pojavil. Ta pa si je dovolil asketsko spogledljivost in presenetil goste z oblačilom, ki je bilo kar najbolj preprosto. Nosil je steklenično zeleno »litevko«, litvanski vojaški jopič. Močno je bil podoben strogo krojenemu domačemu jopiču. Na prsih mu je blestela čisto majhna srebrna medalja. Sive hlače so posebej poudarjale debelino njegovih nog, ki jih je sicer rad skrival pod dolgimi plašči. Bil je, kot bi se počasi premikal na stebrih. Bil je kot orjaška spaka, vendar sta višina in širina njegovega telesa vzbujali samo strah in spoštovanje. Nikomur se ni zdel smešen. Tudi najdrznejšega je minil smeh, brž ko je pomislil, koliko krvi je že steklo na migljaj tega salastega in mesnatega velikana in koliko je še bo njemu na čast. Vrat je imel kratek in klobasast, na njem pa je tičala masivna glava, ki je vzbujala videz, kot da je prelita z rdečim sokom. Cezarjeva glava, s katere so potegnili kožo. Na tem obrazu ni bilo nič več človeškega. Bil je kot kepa surovega mesa, brez vsake oblike.

Trebuh je imel velikanski, v enem samam loku je prehajal v prsi. Ministrski predsednik ga je veličastno rinil skozi množico, ki je vsa žarela. Režal se je.

Njegova soproga Lotte se ni režala, temveč je delila nasmeške, bila je prava pravcata kraljica Luiza. Tudi njena obleka, o kateri so se gospe pogovarjale, kako dragocena da je, je bila kljub razkošju enostavna: gladko je padala po njej, bila je iz lesketave srebrnkaste tkanine in imela je dolgo kraljevsko vlečko. Brillantni diadem v njenih pšeničnih laseh, biseri in smaragdi na njenih prsih pa so po teži in sijaju prekašali vse, kar bi človek sicer še lahko občudoval na tej razkošni prireditvi. Neznanski nakit te igralke iz province je bil vreden milijone. Dolgovala ga je udvorljivosti svojega moža, ki je v svojih govorih rad bičal gizdavost in podkupljivost ministrov in županov Weimarske republike, dolgovala pa ga je tudi vdanosti nekaterih premožnih podložnikov, ki so uživali posebne pravice. Takšna darilca je znala gospa Lotte sprejemati skromno in vedro, saj je bila na glasu, da je preprosta, materinska, spoštovanja vredna ženska. Nesebična in nedotakljivo čista. Nemške ženske so jo imele za vzor. Imela je velike, okrogle, nekoliko izbuljene oči in njihova modrina se je vlažno lesketala, imela je lepe plave lase in snežno bele prsi. Pravzaprav se je tudi ona že nekoliko preveč zredila, v predsednikovi palači so jedli dobro in pogosto. Ljudje so si z občudovanjem pripovedovali, da se pri svojem možu kdaj pa kdaj zavzame za kakšnega Žida iz boljše družbe. V koncentracijsko taborišče je tak Žid kljub temu prišel. Rekli so ji dobri angel ministrskega predsednika, vendar krvolok ni postal blažji, odkar mu je svetovala. Ena njenih najslavnejših vlog je bila lady Milford v Schillerjevih »Spletkah in ljubezni«: priležnica oblastnika, ki ne more več prenašati sijaja svojega nakita in bližine svojega kneza, brž ko zve, s čim je treba plačevati dragulje. Ko je poslednjič nastopila v Državnem gledališču, je igrala Minno von Barnhelm. Preden se je torej preselila v palačo

generala letalstva, je še enkrat deklamirala stavke dramatika, ki bi ga njen soprog in njegovi kompanjoni prav gotovo preganjali, ko bi živel danes. Bila je zraven, ko so se pogovarjali o grozovitih skrivnostih totalitarne države: materinsko se je smehljala. Zjutraj, ko je nagajivo pogledovala čez ramo svojega soproga, ki je sedel za renesančno pisalno mizo, je lahko videla, kako podpisuje smrtne obsodbe. Zvečer pa je razkazovala svoje bele prsi in svojo umetelno frizuro pšenične barve na premieri v operi ali pa ob okrašeni mizi ljudi s posebnimi pravicami, ki so bili vredni njene družbe. Bila je nedotakljiva, nihče ji ni nič mogel, saj ni imela pojma o ničemer in je bila povrh še sentimentalna. Ker je dva tisoč častihlepnih, prodanih in domišljavih duš delalo hrup okrog nje in njej na čast, je mislila, da jo »obdaja ljubezen njenega ljudstva«. Stopala je skozi ves ta sijaj in delila nasmeške, česa drugega tako ali tako nikdar. Resno je mislila, da ji je bog naklonjen, saj ji je dal toliko nakita. Ker ni imela niti domišljije niti pameti, še pomislila ni, da bi se prihodnost utegnila zelo razlikovati od lepe sedanosti. Stopala je z dvignjeno glavo, sončila se je v splošnem občudovanju in v njenem srcu ni bilo niti kančka dvoma, da je ta čudež trajen. Trdno je bila prepričana, da sijaj ne bo nikdar ugasnil, da se žrtve ne bodo nikdar maščevale in da mrak ne bo nikdar segel po njej.

Še zmeraj so igrali tuš, hrupno in umetelno. Še zmeraj so gostje kričali in zagotavljali zvestobo. Medtem sta Lotte in njen debluh prišla do ministra za propagando in do Höfgena. Gospodje so bežno dvignili roke, mlačno so nakazali obredni pozdrav. Potem se je Hendrik z resnim in iskrenim nasmeškom nagnil nad roko velike dame, ki jo je že tolikokrat smel objeti na odru. Zdaj so bili vsi štirje na ogled vroči radovednosti izbrane javnosti. Štirje mogočniki te dežele, štirje oblastniki, štirje komedijanti: šef reklame, strokovnjak za smrtne obsodbe in bombnike, poročena sentimentalna in blede intrigant. Izbrana javnost je lahko opazovala, kako

je debeluh lopnil gospoda upravnika po ramenih, da je kar počilo, zakrulil od smeha in vprašal: »No, kako je kaj, Mefisto?«

S stališča estetike je Höfgen v tem položaju imel prednost: ob zajetnih zakoncih je bil videti vitek, ob živahnem, vendar pohabljenem pritlikavcu iz reklamne stroke pa visok in postaven. Pa tudi njegov obraz, naj je bil še tako bled in priskuten, je bil razveseljivo nasprotje drugim trem. Ker je Höfgen imel občutljiva senca in krepko brado, je bil videti kot človek, ki je živel in trpel. Obrazi drugih treh pa so bili kot maske. Pokroviteljeva je bila zabuhla, sentimentalkina bedasta in propagandistova spačena.

Sentimentalka je do upravnika gojila skrivno, vendar ne do kraja skrito nagnjenje, in s čustvenim pogledom mu je rekla: »Sploh vam še nisem povedala, Hendrik, kakšen čudovit Hamlet se mi zdite.« Molče ji je stisnil roko, stopil korak bliže in jo poskusil pogledati prav tako iskreno, kot je njej omogočala narava. Poskus se je seveda ponesrečil: njegove ribje in smaragdne oči niso zmogle toliko mehke topline. Zato je napravil resen, skoraj jezen uraden obraz in zamrmral: »Spregovoriti moram nekaj besed.« Potem je dvignil glas.

Njegov kovinski glas je bil svetel, rafiniran in šolan. Segel je do zadnjega kota velike dvorane. Höfgen je vzkliknil: »Gospod ministrski predsednik! Vaše visokosti, vaše ekscelence, gospe in gospodje! Ponosni smo, da, ponosni in veseli, da lahko nocoj na tem kraju praznujemo skupaj z vami, gospod ministrski predsednik, skupaj z vašo čudovito gospo soprogo ...«

Brž ko je spregovoril, so živahni razgovori med dvatisočglavo množico utihnili. Gostje so popolnoma onemeli, ponižno otrpnili in poslušali dolg, patetičen in prazen pozdravni govor, ki ga je upravnik, senator in državni svetovalec namenil ministrskemu predsedniku. Vse oči so bile uprte v Hendrika Höfgena. Vsi so ga občudovali. Pripadal je oblasti. Deležen je bil njenega sijaja, dokler bo sijaj

trajal. Bil je eden najimenitnejših in najspretnejših predstavnikov oblasti. Ob gospodarjevem triinštiridesetem rojstnem dnevu je njegov glas kar vriskal od veselja. Visoko je dvigal spodnjo čeljust, oči so mu sijale, njegove skope in drzne kretnje so bile polne zanosa. Kar najbolj skrbno se je izogibal vsaki resnični besedi. Bilo je, kot da skalpirani Cezar, šef reklame in kravjeoka sentimentalka pazijo, da iz njegovih ust ne bi prišlo nič drugega kot laž in samo laž. Tako je zahteval skrivni dogovor, veljal je v celi državi, ne samo v tej dvorani.

V mojstrsko stopnjevanem tempu se je bližal koncu pozdravnega govora. V ozadju dvorane, na zelo skromnem prostoru je stala lepa mlada ženska, soproga znanega filmskega režiserja. Otroku je bila podobna. Skoraj neslišno je zašepetala sosedi:

»Ko bo končal, moram k njemu in mu dati roko. To je fantastično! Poznam ga še od prej, v Hamburgu sva delala v istem gledališču. Kakšni nori časi so to bili! In kakšno kariero je ta človek medtem napravil!«

I

Hamburško umetniško gledališče

V zadnjih letih svetovne vojne in v prvih letih po novembrski revoluciji je tako imenovano literarno gledališče živelo v Nemčiji v zelo ugodnih razmerah. In takrat je tudi direktorju Oskarju H. Krokeju šlo sijajno, kljub težavam v gospodarstvu. V Frankfurtu je vodil komorno gledališče. Tesen in intimen kletni prostor je zbujal ravno pravšnje razpoloženje in tam so se zbirali intelektualci iz vsega mesta. Predvsem pa so prihajali živahni mladi ljudje, ki so jih dogodki razgibali in ki so radi razpravljali ali ploskali, kadar je gledališče uprizorilo kakšno Wedekindovo ali Strindbergovo delo, kaj šele takrat, ko je šlo za krstne uprizoritve avtorjev, kot so Georg Kaiser, Sternheim, Fritz von Unruh, Hasenclever ali Toller. Direktor Oskar H. Kroke je pisal tudi sam, eseje in himnične pesnitve in gledališče je štel za moralno ustanovo: gledališče naj vzgaja mlade generacije in jih navaja k idealom, ki jim je po splošnem mnenju napočila ura izpolnitve, to pa so bili ideali svobode, pravice in miru. Oskar H. Kroke je bil patetičen, zaupljiv in naiven. Imel je navado, da je v nedeljo dopoldne, pred predstavo kakšnega Tolstoja ali Rabindranatha Tagoreja, nagovoril svojo čredo. Beseda »človeštvo« se je pojavila zelo pogosto. Mladim ljudem, ki so se gnetli na parternem stojišču, je ganjeno vzkliknil: »Bratje, zaupajte vase!« Žel je burno odobravanje, kadar je zaključil s Schillerjevimi besedami: »Objemite se, milijoni!«

Oskar H. Kroke je bil v Frankfurtu zelo priljubljen in cenjen, pa tudi v drugih mestih, povsod, kjer so delovala drzna eksperimentalna oziroma »duhovna« gledališča. Imel je izrazit obraz: visoko, razorano čelo, razredčeno in sivo dolgo grivo in dobrohotne, pametne oči zadaj za očali s tankim zlatim okvirjem. Ta obraz se je pogosto

pojavaljal v avantgardističnih revijah, pa tudi v velikih ilustriranih časopisih. Oskar H. Kroege je bil eden najprizadenejših in najuspešnejših pobudnikov dramskega ekspresionizma.

Ko je odšel iz Frankfurta in zapustil svoje malo spodbudno gledališče, je kmalu spoznal, kakšno napako je napravil. Leta 1923 so mu ponudili vodstvo Hamburškega umetniškega gledališča in ta ustanova je bila seveda večja. Zato je ponudbo tudi sprejel. Pokazalo pa se je, da hamburško občinstvo še zdaleč nima takšnega razumevanja za strastne in zahtevne eksperimente, kot ga je imela izkušena in navdušena družba, ki je zvesto zahajala v komorno gledališče v Frankfurtu. V Hamburškem umetniškem gledališču je moral Kroege poleg dram, ki so mu bile pri srcu, spet in spet uprizarjati tudi »Rop Sabink« in »Hotel Schöller«. Zato je trpel. Vsak petek, ko je pripravljaj program za naslednji teden, se je moral nekoliko spopasti z gospodom Schmitzem, ki je bil komercialni direktor gledališča. Schmitz je zahteval burke in uspešnice, ker je z njimi pridobival občinstvo, Kroege pa je vztrajal, da mora repertoar imeti literarno vrednost. Največkrat je moral Schmitz popustiti, saj je imel Kroegeja iz srca rad, občudoval ga je. Repertoar Hamburškega umetniškega gledališča je ostal literaren, to pa je škodilo njegovim dohodkom.

Kroege se je posebej pritoževal nad ravnodušnostjo hamburške mladine, pa tudi nad duhovno praznino javnosti nasploh, češ da se je ta odtujila vsakršnim višjim vrednotam. »Kako hitro je vse minilo!« je bridko ugotavljal. »Leta 1919 so ljudje kar drli na predstave Strindberga in Wedekinda, leta 1926 pa hočejo samo še operete.« Oskar H. Kroege je bil zahteven, ni pa imel preroškega daru. Bi se pritoževal nad letom 1926, ko bi si mogel predstavljati, kakšno bo leto 1936? »Nobena boljša igra ne vleče več,« se je jezil. »Še ‚Tkalci‘ ne. Včeraj je bila dvorana pol prazna.«

»Res je hudo, vendar še vedno shajamo.« Komercialni direktor Schmitz se je trudil, da bi prijatelja potolažil. Bolelo ga je, ko je

gledal gube, ki so jih skrbi zarisale v Krogejev dobrodušni, otročji in obenem postarani mačji obraz, čeprav je tudi njega po pravici skrbelo in čeprav je tudi njegov lastni debeli rožnati obraz dobil že precej gub.

»Ampak kako!« Krogeja se sploh ni dalo potolažiti. »Kaj moramo početi, da shajamo! Vabiti moramo slavne goste iz Berlina, tako kot nocej, da Hamburžani sploh še pridejo v gledališče!«

Hedda von Herzfeld, Krogejeva dolgoletna sodelavka in prijateljica, v frankfurtskem komornem gledališču je bila dramaturginja in igralka, je pripomnila: »Spet vidiš samo črno, Oskar H.! Nobena sramota ni, da smo povabili Doro Martin, saj je čudovita igralka. Poleg tega pa naši Hamburžani prihajajo na predstave tudi takrat, kadar nastopa Höfgen.« Ko je izrekla Höfgenovo ime, se je gospa von Herzfeld modro in nežno nasmehnila. Obraz ji je nekoliko zasijal. Bil je velik in motno napudran, nos je imela mesnat, oči pa velike, zlato rjave, otožne in pametne.

Kroge je zagodrnjal: »Höfgenu plačujemo preveč.«

»Dori Martin tudi,« je dodal Schmitz. »Njenemu igralskemu čudežu vsa čast, priznam tudi, da je priljubljena kot le kaj, vendar tisoč mark honorarja za en večer, to je le prehudo.«

»Berlinske zvezde imajo svoje zahteve,« je posmehljivo pripomnila Hedda. V Berlinu nikdar ni imela kaj iskati, vendar je trdila, da zaničuje vrvež glavnega mesta.

»Tisoč mark na mesec za Höfgena je tudi preveč,« je poudaril Kroge, ki se je naenkrat razjezil. »Od kdaj pa jih pravzaprav dobiva tisoč?« je izzivalno vprašal Schmitza. »Njegova plača je osemsto mark in še to je dosti preveč.«

»Kaj sem pa hotel?« se je opravičeval Schmitz. »Pridrvel mi je v pisarno in se mi usedel v naročje.« Gospa von Herzfeld se je zabavala, ko je opazila, da je Schmitz zardel. »Žgečkal me je pod brado in mi kar naprej ponavljal: ‚Tisoč mark mora biti! Tisoč, direktor-

ček! Tisoč je lepa okrogla številka! Kaj sem hotel, Kroge? Sami povejte!«

Höfgen je imel zvito navado, da je planil v Schmitzevo pisarno kot kakšen živčen majhen vihar, kadar je želel izvrtati predujem ali višjo plačo. Zaigral mu je objestno muhavost in svojeglavost, saj je vedel, da bo nespretni debeli Schmitz brez moči, če mu bo razkuštral lase ali pa ga živahno dregnil s kazalcem v trebuh. Ker je šlo za tisoč mark, se mu je celo usedel v naročje, kot je ves zardel priznal Schmitz.

»Traparija!« Kroge je jezno zmajal z zaskrbljeno glavo. »Höfgen je pravzaprav skoz in skoz trapast človek. Ves je ponarejen, tak je njegov literarni okus in tak je njegov tako imenovani komunizem. To sploh ni umetnik, to je komedijant.«

»Kaj pa imaš proti našemu Hendriku?« Gospa von Herzfeld se je prisilila, da je njen glas zvenel posmehljivo, v resnici pa ji ni bilo do tega, kadar je govorila o Höfgenu, kajti še preveč je bila dojemljiva za njegovo izurjeno očarljivost. »Höfgen je naš prvak. Še veseli smo lahko, da nam ne uide v Berlin.«

»Jaz pa nisem tako zelo ponosen nanj,« je rekel Kroge. »Nič drugega ni kot navaden rutiner, navaden provincialen igralec in sam to prav dobro ve.«

Schmitz je vprašal: »Kje pa se potika, da ga ni?« Gospa von Herzfeld se je tiho zasmejala skoz nos: »V garderobi se je skrila za špansko steno, to mi je povedal mali Böck. Kadar gostujejo igralci iz Berlina, je zmeraj strahovito razburjen in ljubosumen. Toliko kot oni ne bom nikoli dosegel, tako reče in se skriva za špansko steno, iz gole hysterije. Dora Martin ga še posebej vrže iz tira, pol jo ljubi, pol sovraži. Ta večer je že tako jokal, da ni mogel nehati.«

»Vidite, manjvrednostni kompleks!« je vzkliknil Kroge in zmago-slavno pogledal krog sebe. »Še več: pravzaprav zelo dobro pozna svojo lastno ceno.«

Sedeli so v gledališkem klubu, ki so mu dali ime po kraticah Hamburškega umetniškega gledališča: »H. U. G.«. Nad mizami, ki so bile pokrite s popackanimi prti, je visela cela galerija zaprašenih slik: to so bile fotografije vseh tistih, ki so v tem gledališču kdaj nastopali, leta in leta nazaj. Gospa von Herzfeld jih je med pogovorom kdaj pa kdaj pogledala in se jim nasmehnila, naivkam in sentimentalkam, komičnim starcem, junaškim očetom, mladostnim ljubimcem, intrigantom in salonskim damam. Schmitz in Kroge jih še opazila nista.

Spodaj na odru je Dora Martin igrala v neki uspešnici in se bližala koncu. Imela je magičen vpliv na občinstvo vseh nemških mest in to je dosegala s hripavim glasom, zapeljivo mršavim in deškim telesom in s tragično širokimi, otroškimi in nedoumljivimi očmi. Kroge, Schmitz in gospa von Herzfeld so odšli iz lože že po drugem dejanju, drugi člani Hamburškega umetniškega gledališča pa so ostali v dvorani, da bi do konca gledali kolegico, ki so jo pol občudovali, pol sovražili.

»Ansambel, ki ga je pripeljala s sabo, je pod vsako kritiko,« je zaničljivo ugotovil Kroge.

»Seveda, kaj ste pa mislili,« je menil Schmitz. »Če bi jo na gostovanjih spremljali dobro plačani igralci, ne bi mogla zaslužiti tisoč mark na večer.«

»Je pa res, da je zmeraj boljša,« je rekla pametna gospa von Herzfeld. »Vsako maniro si lahko privošči. Lahko igra kot umobolen otrok: zmeraj bo prepričljiva.«

»Umobolen otrok, to ni slabo,« se je zasmeljal Kroge. »Zdi se mi, da so spodaj končali,« je dodal, potem ko je pogledal skozi okno. Obiskovalci so prihajali po tlakovanem hodniku, ki je vodil od dvorane navzgor do kluba in mimo njega skozi glavna vrata na cesto.

Klub se je bolj in bolj polnil. Igralci so spoštljivo in poudarjeno prisrčno pozdravljali trojico ob direktorski mizi in se šalili s stri-

cem Hansemannom, ki je bil čokat in krepak starec z belo šiljasto bradico in modro-rdečim nosom. Stric Hansemann, šef in obenem lastnik kluba, je bil za igralce skoraj prav tako pomembna oseba kot komercialni direktor Schmitz. Pri Schmitzu si lahko dobil pred-ujem, če je bil milostne volje, pri Hansemannu pa si se dal zapisati, namesto da bi plačal, kadar si v drugi polovici meseca porabil že vso plačo in nisi mogel izvrtati predujma. Vsi so mu bili dolžni, trdili so, da Höfgen celo sto mark. Zato Hansemann ni imel prav nobene potrebe, da bi odgovarjal na šale svojih nesolidnih gostov. Z negibnim in nevarno resnim obrazom je serviral konjak, pivo in hladni narezek, plačal tako in tako ni nihče.

Vsi so se pogovarjali o Dori Martin, vsak je imel svoje mnenje o njenem umetniškem dosežku. Le v enem so si bili vsi edini, da namreč mnogo preveč zasluži.

Motzovka je izjavila: »Zvezdniški sistem bo uničil nemško gledališče,« njen prijatelj Petersen pa je srdito prikimal. Petersen je igral očete, vleklo pa ga je k junaškim vlogam. Najbolj pri srcu so mu bili kralji ali pa plemeniti stari vojščaki v zgodovinskih igrah. Žal je bil za takšne vloge nekoliko premajhen in predebel in to je skušal popraviti tako, da se je držal zelo strumno in bojevito. Njegov obraz je kazal podobo poštenosti, vendar ponarejene, in k njemu bi sodila mornarska brada. Ker brade ni bilo, je bil obraz nekam gol. Obširni presledek med nosom in zgornjo ustnico je bil gladko izbrit, oči so bile modre, lesketave in izrazite, vendar premajhne. Motzovka ga je ljubila bolj kot on njo, to so vsi vedeli. Ker ji je prikimal, se je obrnila naravnost nanj in mu rekla zaupno in pomenljivo: »Kajne, Petersen, o tem zvezdniškem sistemu sva se že večkrat pogovarjala?« Odkritosrčno je priznal: »Seveda, ženska!« Obenem je pomežiknil Raheli Mohrenwitz, ki je s svojo pojavo skušala zbuditi videz perverzne in demonične mladosti. Imela je črno poni frizuro, ki ji je segala vse do obratih obrvi, nosila je monokel

s črnim okvirjem, njen debelolični obrazek pa je bil ves otročji in popolnoma neizoblikovan.

»V Berlinu tile Dorini triki mogoče celo delujejo,« je odločno nadaljevala Motzovka. »Nas pa ne more voditi za nos, saj smo navsezadnje stari teaterski mački.« Pogledala je okrog sebe in iskala podporo. Njena stroka so bile komične starke, sem pa tja je tudi dobila vlogo zrele salonske dame. Rada se je smejala, na veliko in na glas, in takrat so se ji okrog ust pojavile ostre gube, iz katerih se je zlato pobliskavalo. Zdajle pa je bila seveda dostojanstveno resna, skoraj jezna.

Rahel Mohrenwitz se je ošabno poigravala z dolgim cigaretnim ustnikom in povedala: »Navsezadnje pa nihče ne more zanikati, da je Dora Martin v bistvu izredno močna osebnost. Karkoli že počne na odru, zmeraj je neverjetno intenzivno prisotna, saj veste, kaj hočem reči ...« Vsi so vedeli, kaj hoče reči, vendar se Motzovka ni mogla strinjati in je zmajala z glavo. Mala Angelika Siebert je z visokim in plašnim glaskom izjavila: »Jaz Doro Martin naravnost občudujem. Zdi se mi, da izžareva magično silo ...« Kar zardela je, ker se ji je posrečil tako dolg in tvegan stavek. Vsi so jo pogledali skoraj ganjeno. Mala Angelika je bila očarljiva. Imela je glavico trinajstletnega fantka, kratko postrizene plave lase in prečko na levi strani. Bila je kratkovidna, vendar njene jasne in nedolžne oči niso bile zato nič manj privlačne. Mnogim se je zdelo, da je Angelika prav zato posebej očarljiva, ker mora pripirati oči, če hoče kaj pogledati.

»Naša mala spet sanjari,« je rekel lepi Rolf Bonetti in se nekoliko preveč na glas zasmel. Med vsemi člani ansambla je Rolf dobival največ ljubezenskih pisemc od občinstva in zato je bil njegov obraz ponosen, utrujen in tako zelo blaziran, kot da se mu že skoraj vse gnusi. V odnosu do Angelike pa je bil on tisti, ki si mora prizadevati. Že dolgo si je skušal pridobiti njeno naklonjenost. Na odru jo je

pogosto lahko objemal, to so mu omogočale njegove vloge. Sicer pa mu ni pustila blizu. Tako trmoglavo, da jo je bilo treba občudovati, je svojo nežnost vedno poklanjala tja, kjer ni bilo niti najmanjše možnosti, da bi bila uslišana ali pa vsaj zaželena. Človek bi mislil, da je kot ustvarjena za ljubezen, za mnogo ljubezni, in da jo bodo nosili na rokah, tako ganljiva in poželenja vredna je bila. Čudna trmoglavost njenega srca pa je imela za posledico, da je hladno in posmehljivo zavračala Bonettijeve viharne prošnje, obenem pa bridko jokala, ker jo je Hendrik Höfgen tako zelo ledeno preziral.

Rolf Bonetti je rekel z glasom poznavalca: »To sploh ni ženska, ta Dora Martin. Takšen zoprni dvospolnik je, kri ima pa gotovo ribjo.«

»Meni se zdi lepa,« je rekla Angelika, tiho, vendar odločno. »Meni se zdi najlepša ženska na svetu.« In že je imela oči polne solz. Angelika je pogosto jokala, tudi brez posebnega vzroka. Sanjavo je dodala: »To je čudno, nekakšno skrivnostno podobnost čutim med Doro Martin in Hendrikom ...« Ta izjava je zbudila splošno začudenje.

»Dora Martin je Židinja,« se je nenadoma oglasil mladi Hans Miklas. Vsi so ga pogledali prizadeto in tudi z odporom. »Miklas je res čudovit,« je rekla Motzovka, da bi pretrgala mučno tišino, in se poskusila zasmejati. Kroge je od začudenja in gnusa nagubal čelo, gospa von Herzfeld pa je lahko samo majala z glavo. Kar prebledela je. Ker je mučni molk, med katerim se je Miklas ves bled in kljubovalen naslanjal nad točilno mizo, trajal že predolgo, je direktor Kroge navsezadnje precej ostro spregovoril: »Kaj pa to pomeni?« Tako grdo je pogledal Miklasa, kot je le mogel. Mlad igralec, ki se je dotlej tiho pogovarjal s stricem Hansemannom, je čvrsto in pomirljivo vzkliknil: »Opala, dobro si ga polomil! Nič ne maraj, Miklas, to se lahko vsakemu zgodi, saj si drugače čisto dober fant!« Lopnil je grešnika po ramenu in se tako prisrčno zasmejal, da so se mu lahko vsi pridružili. Celo Kroge se je odločil, da bo dobre

volje, pri tem pa je bil seveda nekoliko krčevit: z dlanjo se je udarjal po stegnu, gornji del telesa pa je vrgel naprej, tako silovito se je naenkrat zabaval. Miklas pa je ostal resen. Obrnil je zakrknjeni in bledi obraz proč in hudobno stisnil ustnice. »Pa je vseeno Židinja.« Spregovoril je tako tiho, da ga skoraj nihče ni mogel slišati. Slišal ga je samo Otto Ulrichs, ki je pravkar hladnokrvno rešil položaj, in posvaril ga je z resnim pogledom.

Potem ko je direktor Kroke s svojim smehom natančno oznanil, da je spodrsrljaj mladega Miklasa samo smešen in nič drugega, je pomignil Ulrichsu. »Aha, Ulrichs, prosim vas, pridite vendar za trenutek k nam!« Ulrichs se je usedel k mizi direktorjev in gospe von Herzfeld.

»Ne bi se hotel mešati v vaše zadeve, res ne.« Krokeju je bilo zelo mučno, to se je videlo. »Vendar se zmeraj pogosteje dogaja, da nastopate na komunističnih zborovanjih. Tudi včeraj zvečer ste nekje sodelovali. To vam vendar škoduje, Ulrichs, pa tudi nam.« Kroke je govoril prav tiho. »Saj veste, kakšni so buržoazni časopisi,« ga je prepričeval. »Že tako in tako smo jim sumljivi. Če se pa kdo od članov ansambla politično izpostavi, je to lahko usodno za vse, Ulrichs.« Kroke je zelo hlastno izpil svoj konjak, celo zardel je nekoliko.

Ulrichs mu je mirno odgovoril: »Zelo me veseli, gospod direktor, da ste načeli pogovor o tej zadevi. Seveda sem tudi sam že razmišljal o tem. Mogoče bo še najboljše, da gremo narazen, gospod direktor. Verjemite mi, da mi ni lahko, ko vam to predlagam. Vendar se svoji politični dejavnosti ne morem odreči. Žrtvoval bi ji celo svojo službo v gledališču in to bi bila res žrtev, ker sem rad tukaj.« Ulrichsov glas je bil prijeten, temen in topel. Kroke je z očetovske naklonjenosti gledal njegov pametni in energični obraz. Otto Ulrichs je bil prav čeden moški. Imel je visoko in prijazno čelo, s katerega so se črni lasje že precej umaknili, njegove ozke, temno rjave, pametne in

vesele oči pa so vlivale zaupanje. Kroge ga je imel prav rad, zato se je zdaj skoraj razjezil.

»Dajte no, Ulrichs!« je vzkliknil. »To pa že ne! Saj veste, da vam nikoli ne bi dovolil oditi!« Schmitz je dodal: »Ne bi vas mogli pogrešati!« Debeli Schmitz je kdaj pa kdaj presenetil z nenavadno drhtečim, jasnim in lepim glasom. Gospa von Herzfeld je prikimala. »Le to vas prosim, da bi bili nekoliko bolj zadržani,« mu je zagotavljal Kroge.

Ulrichs je iskreno odgovoril: »Zelo ste prijazni z mano, res zelo prijazni, in prizadeval si bom, da vas ne bi preveč kompromitiral.« Gospa von Herzfeld se mu je zaupljivo nasmehnila. »Saj vam gotovo ni neznano,« mu je rekla, »da močno simpatiziramo z vašim političnim prepričanjem.« Človek, s katerim je bila poročena v Frankfurtu in čigar ime je še zdaj nosila, je bil komunist. Precej mlajši je bil od nje in zapustil jo je. Zdaj je delal v Moskvi, filmski režiser je bil.

»Močno!« je poudaril Kroge in poučno dvignil kazalec. »Ne pa popolnoma, ne pa v celoti. V Moskvi se niso izpolnile vse naše sanje. Se sanje, zahteve in upi, ki jih ima izobraženec, lahko izpolnijo pod diktaturo?«

Ulrichs je resno odgovoril in še bolj priprl ozke oči, da so že skoraj svarile: »Upov in zahtev nimajo samo izobraženci ali pa tisti, ki sami sebe tako imenujejo. Mnogo bolj nujne so zahteve proletariata. In svet je danes tak, da so se te zahteve dale izpolniti samo s pomočjo diktature.« Direktor Schmitz je osupnil. Ulrichs je želel, da bi pogovor postal lahkotnejši, zato se je nasmehnil in dodal: »Sploh pa bi se včeraj skoraj zgodilo, da bi Hamburško umetniško gledališče imelo še enega zastopnika na zborovanju, in to najiminitnejšega. Tudi Hendrik je namreč hotel nastopiti, žal pa v zadnjem trenutku ni mogel priti.«